Cyfoeth Naturiol Cymru
Natural Resources Wales

Y termau a ddefnyddir yng Nghymru ym maes gwella'r arfordir a'r môr

Nodyn Cyfarwyddyd

Cyfeirnod: GN 069

Perchennog y Ddogfen: Pennaeth Busnes, Rheoli Adnoddau Naturiol

Beth yw diben y ddogfen hon?

Mae'r ddogfen hon yn diffinio'r derminoleg a ddefnyddiwn mewn perthynas â phrosiectau gwella'r arfordir a'r môr.

Ar gyfer pwy mae'r ddogfen hon?

Y gynulleidfa darged yw staff mewnol a rhanddeiliaid allanol sy'n ymwneud â gweithgareddau i wella'r arfordir a'r môr neu sydd â diddordeb ynddynt.

Manylion cyswllt ar gyfer cwestiynau ac adborth

Y Tîm Polisi a Chynllunio Morol ac Arfordirol

(mcppt@cyfoethnaturiolcymru.gov.uk)

Hanes fersiynau

Fersiwn y Ddogfen	Dyddiad Cyhoeddi	Crynodeb o'r Newidiadau
1.0	12-2022	Cyhoeddwyd y ddogfen
1.1	03-2025	Mân newidiadau i derminoleg. Rhan o'r ddogfen wedi'i dileu.

Dyddiad Adolygu: [12-2024]

I adrodd ar broblemau gyda'r canllawiau hyn, cysylltwch â'r tîm Datblygu Canllawiau.

Cyflwyniad

Mae gwella amgylcheddau morol ac arfordirol yn cael sylw cynyddol ar hyn o bryd gan ystod eang o randdeiliaid sy'n cydnabod y cyfleoedd i sicrhau buddion amgylcheddol a chymdeithasol lluosog.

Mae gan Gymru amgylchedd morol cyfoethog ac amrywiol sy'n cynnal amrywiaeth eang o rywogaethau a chynefinoedd. I ddiwallu anghenion cenedlaethau heddiw a'r dyfodol, mae angen inni gynnal a gwella cydnerthedd ecosystemau morol a diogelu'r buddion a ddaw yn eu sgil.

Beth yw gwaith gwella?

Mae 'gwella' yn derm trosfwaol a ddefnyddiwn i ddisgrifio gwahanol weithgareddau sydd â'r nod o **wella ansawdd neu gyrhaeddiad cynefin** neu o **gynyddu maint poblogaeth o rywogaeth neu gwmpas y rhywogaeth**.

O ystyried y diddordeb sy'n dod i'r amlwg mewn gwella'r arfordir a'r môr, rydym wedi nodi'r angen i ddatblygu tystiolaeth, cyngor ac arweiniad i gefnogi gweithgareddau gwella.

Gall y derminoleg o amgylch gwella amrywio ymhlith unigolion a grwpiau, gan arwain at ddryswch. Felly, rydym wedi diffinio'r derminoleg ganlynol ac yn ei hyrwyddo er mwyn galluogi trafodaeth gliriach am weithgareddau gwella gan sicrhau y cyflawnir y gwaith yn fwy effeithiol yng Nghymru.

Y termau a ddefnyddiwn ym maes gwella'r arfordir a'r môr

Gwella

Mae 'gwella' yn derm trosfwaol i ddisgrifio gwahanol weithgareddau sydd â'r nod o **wella ansawdd neu gyrhaeddiad cynefin** neu o **gynyddu maint poblogaeth o rywogaeth neu gwmpas y rhywogaeth**.

Mae'r termau isod yn enghreifftiau o wahanol weithgareddau gwella.

Ymadfer

I'w ddefnyddio mewn perthynas â chamau gweithredu a gymerir i alluogi cynefin neu rywogaeth i oresgyn difrod, neu fathau eraill o amharu, ac i ddod i gyflwr gwell yn hytrach na cheisio "troi'r cloc yn ôl". Ar y cyfan, mae hyn yn golygu lleihau'r pwysau ar y cynefin neu rywogaeth a chaniatáu iddynt ymadfer yn naturiol.

Enghraifft: Mae harbwr ble mae cynefin o forwellt ar hyn o bryd ond sy'n cael ei ddifrodi gan greithiau angori wedi dod yn barth 'dim angori' gwirfoddol. Mae hyn yn diddymu'r pwysau yn sgil angorfeydd ac angorau fel nad ydynt yn difrodi'r morwellt ac mae felly'n galluogi'r cynefin i ymadfer yn naturiol.

Adfer

Mae adfer yn disgrifio prosiectau sy'n golygu lefel o ymyrryd. Mae prosiectau adfer yn cynnwys ailadeiladu cynefinoedd neu ailgyflwyno rhywogaethau mewn man lle roeddent i'w cael yn **hanesyddol** ond lle maent bellach naill ai wedi diflannu fel rhywogaethau hyfyw neu lle na ellid eu hailsefydlu heb gymorth.

Enghraifft: Safle a arferai fod yn gartref i nifer fawr o wystrys brodorol ond ble mae'r poblogaethau wedi crebachu'n ddifrifol a phrin yw'r unigolion sydd i'w canfod yno nawr. Mae prosiect yn cynnig gosod gwalfâu a grawn a chynnal gwaith monitro am nifer o flynyddoedd i werthuso i ba raddau y bydd boblogaeth yn cael ei hadfer.

Defnyddir y term **adfer morwedd** i gyfeirio at waith adfer cynefinoedd lluosog ar yr un pryd neu mewn dilyniant i adfer swyddogaethau a chysylltedd ar draws y brithwaith o gynefinoedd mewn ecosystem forol.

Creu neu gyflwyno

Yn debyg i waith adfer, mae creu a chyflwyno yn cynnwys elfen o ymyrryd i sefydlu cynefinoedd neu gyflwyno rhywogaethau. Y gwahaniaeth sylfaenol rhwng adfer a chreu cynefinoedd/cyflwyno rhywogaethau yw bod y term hwn yn cyfeirio at achosion ble **nad oes unrhyw enghreifftiau hanesyddol, hyd y gwyddom, o bresenoldeb** y cynefin(oedd) neu'r rhywogaeth(au) cyn yr ymyriad.

Enghraifft: Nid oes unrhyw gofnod hanesyddol o bresenoldeb morwellt mewn ardal benodol, ond mae arolygon o'r safle wedi canfod y gallai'r amodau amgylcheddol gynnal dolydd morwellt. Mae prifysgol leol yn cynnig cynaeafu hadau morwellt o ddôl gyfagos a'u hau ar y safle.

Gwelliant neu fudd anuniongyrchol

Unrhyw brosiect nad ei brif amcan yw gwella bioamrywiaeth, ond a allai arwain at wella ardaloedd cyfagos fel sgil-gynnyrch.

Enghraifft: Mae unigolyn yn dymuno sefydlu cyfleuster dyframaethu lle bydd yn magu wystrys brodorol mewn cewyll stoc fagu. Bydd yr wystrys yn y cewyll yn cael eu cynaeafu, ond dim ond ar ôl iddynt gyrraedd maint magu. Gan fod swbstrad addas gerllaw, y gobaith yw y gall y larfâu a gynhyrchir ymgartrefu'n naturiol yn yr ardal.

Termau eraill a ddefnyddir yn y sector

Rydym yn ymwybodol bod termau eraill yn cael eu defnyddio'n ehangach ym maes cadwraeth, ond y termau a ddiffinnir yn y ddogfen hon yw'r rhai mwyaf perthnasol i drafodaethau am waith gwella'r arfordir a'r môr yng Nghymru.

Rhagor o wybodaeth am waith i wella'r arfordir a'r môr

Mae gennym nifer o ddogfennau a all gefnogi ystyriaethau cychwynnol gweithgareddau gwella'r arfordir a'r môr, gan gynnwys:

- Adroddiadau Tystiolaeth CNC sy'n helpu i nodi beth yw'r cyfleoedd allweddol ar gyfer cyflawni ymadferiad byd natur a ble maent i'w cael.
    - Adfer cynefinoedd morol ac arfordirol yng Nghymru: adnabod cyfleoedd gofodol a'u buddion (554)
    - Cefnogi'r gwaith o weithredu Cynllun Morol Cenedlaethol Cymru: Gwella ecosystemau morol (357)
- Adroddiadau Tystiolaeth CNC sydd wedi datblygu ein dealltwriaeth o'r amrywiaeth o fuddion sy'n deillio o adnoddau naturiol morol, sy'n cael eu tanategu gan fioamrywiaeth a chydnerthedd ecosystemau.
    - Amcangyfrif Potensial Dal Carbon Amgylchedd Morol Cymru (428)
    - Potensial Carbon Glas y Rhwydwaith Ardaloedd Morol Gwarchodedig yng Nghymru (631)
    - Deall sut y gall rheoli rhwydwaith Ardaloedd Morol Gwarchodedig Cymru gyfrannu at warchod a gwella carbon glas (630)
- Canllawiau CNC i gefnogi'r defnydd o nodweddion gwelliannau ecolegol ar adeileddau ac asedau amddiffyn yr arfordir. Gallwch ddod o hyd i hyn ar ein gwefan: Cyfoeth Naturiol Cymru / Atebion sy'n seiliedig ar natur ar gyfer rheoli arfordirol
- Canllawiau CNC "Egwyddorion sy'n cefnogi gwaith adfer a gwella mewn cynnig datblygu morol neu arfordirol". Cysylltwch â llyfrgell@cyfoethnaturiolcymru.gov.uk i ofyn am gopi.
- Llawlyfrau adfer ar gyfer cynefinoedd penodol yr ydym wedi'u datblygu gyda'n partneriaid. Gallwch ddod o hyd iddynt ar wefan Catchment Based Approach
    - Morfeydd heli – Saltmarsh Restoration Handbook: UK and Ireland
    - Morwellt – Seagrass Restoration Handbook: UK and Ireland
    - Aberoedd a'r Arfordir – Restoring Estuarine and Coastal Habitats with Dredged Sediment: A Handbook
    - Wystrys – European Native Oyster Restoration Handbook: UK and Ireland

Rydym hefyd yn cynnig cyngor a chymorth ar gyfer cyflawni prosiectau sy'n canolbwyntio ar wella ecosystemau morol ac arfordirol yng Nghymru, gan ymgysylltu â phartneriaid yng Nghymru a'r DU i ddatblygu tystiolaeth ac arferion gorau.